

บทที่ 4

การวิเคราะห์หลักสูตรและแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา

หลักสูตร

การดำเนินงานจัดการเรียนการสอน ย่อมเป็นผลสะท้อนมาจากสภาพปัญหาความต้องการของสังคม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการศึกษากับสังคมจึงจำเป็นต้องเดินควบคู่กันไป เป้าหมายของสังคมอยากได้บุคคลเช่นไร บุคคลต้องมีคุณภาพอย่างไร จึงจะมาช่วยกันเสริมสร้างสังคมให้ดี

จุดมุ่งหมายทั่วไปของการจัดการศึกษาจึงมีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการ คือ

1. การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ของชุมชน และเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ
2. เน้นการศึกษาเพื่ออาชีพ มุ่งปลูกฝังสร้างค่านิยมเพื่อให้เกิดการรักในการทำงาน
3. การรู้จักตนเอง ควรรู้จักบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัว ต่อชุมชนและประเทศชาติ
4. การเป็นผู้มีวิจรรณญาณในการคิด การรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดพินิจพิจารณา คิดอย่างมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มในการกระทำจริงๆ เมื่อเกิดความคิดแล้ว สามารถนำมาปฏิบัติได้ด้วย

ความหมายของหลักสูตร

หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ และได้พัฒนาตนเองไปในทิศทางที่โรงเรียนต้องการ และการจัดหลักสูตรที่ตั้นนั้นควรคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจของนักเรียน โดยต้องสอดคล้องกับความต้องการของชีวิตที่เหมาะสมที่สุด คือ

1. สภาพเศรษฐกิจ
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
3. สภาพทางการเมืองการปกครอง

4. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางการศึกษา
5. สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้
6. สภาพทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม และคุณธรรม

นอกจากนั้น หลักสูตร ยังหมายถึง การกำหนดประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลาย ที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อนำไปใช้กับการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือคาดหวังให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า คำว่าหลักสูตร มีความหมายกว้างขวาง ตามแต่ผู้ใช้จะเข้าใจ และหมายถึงอะไรบ้าง บางครั้งการกล่าวถึงหลักสูตรจึงยากที่จะเข้าใจตรงกัน เช่น หลักสูตร อาจหมายถึง

1. เป็นการจัดรายวิชาเพื่อใช้ในการสอนให้กับผู้เรียน
2. เป็นการจัดรายวิชาที่ทางโรงเรียนเปิดสอน
3. เป็นรายการที่ทางโรงเรียนกำหนดสอน และรวมทั้งวัสดุหลักสูตรอื่นๆ
4. การวางแผนการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ซึ่งทางโรงเรียนจัดเสนอแนะขึ้นไว้

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good) ได้กำหนดความหมายของหลักสูตร ตามพจนานุกรมการศึกษา ดังนี้

1. หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อให้จบชั้น หรือ รับประทานียบัตร ในหมวดวิชาสำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรศิลปศึกษา และหลักสูตรพลานามัย หลักสูตรในที่นี้จึงหมายถึงหลักสูตรเป็นวิชาๆ

2. หลักสูตร คือ เก้าโครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอนซึ่งโรงเรียนได้จัดไว้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้จนจบชั้น หรือได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้สามารถเข้าเรียนต่อในทางอาชีพต่อไปหลักสูตรในที่นี้จึงหมายถึง หลักสูตรทั้งฉบับรวมทุกวิชาเข้าด้วยกัน

3. หลักสูตร คือ กลุ่มวิชา และจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ โดยทางโรงเรียนจะเป็นผู้แนะแนวทางให้กับผู้เรียน หลักสูตรในที่นี้จึง หมายถึง หลักสูตรทั้งฉบับ ประกอบด้วยเนื้อหาวิชาส่วนหนึ่ง และประสบการณ์อีกส่วนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การรับรู้เรื่องราวของหลักสูตรย่อมขึ้นอยู่กับตัวผู้ใช้หลักสูตรว่า อยู่ในสถานะอะไร เพื่อให้การดำเนินงานของหลักสูตรจึงจะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หลักสูตรแบ่งเป็น 4 ระดับ ดังนี้ คือ

1. หลักสูตรระดับชาติ หรือหลักสูตรแม่บท คือ หลักสูตรแกนกลางที่เขียนไว้กว้างๆ และบรรจุเนื้อหาสาระที่คนในประเทศทุกคนต้องเรียนรู้เหมือนกันหมด เพื่อเสริมสร้างและคงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไว้ ดังในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไว้ว่า “เพื่อความ เป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ...” เป็นหลักสูตร แกนกลางที่มีโครงสร้างหลักสูตรที่ยืดหยุ่นได้

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น การจัดสาระการเรียนรู้ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับ ท้องถิ่นให้มากขึ้น และเป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ดังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยเปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ความ แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่การจัดการศึกษาย่อมแตกต่างกันไป ในรายละเอียด เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น การสร้างภูมิปัญญาของท้องถิ่น ก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน

3. หลักสูตรระดับห้องเรียน นับว่าเป็นหลักสูตรที่สำคัญที่สุด ลักษณะของสังคมนั้น จะเป็นอย่างไร อยู่ที่หลักสูตรระดับห้องเรียน บุคคลที่สำคัญที่สุด คือ ครู การที่ครูจะนำ หลักสูตรระดับชาติ ระดับท้องถิ่น มาปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตรที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ อยู่ที่การสอนของครู ดังนั้น หลักสูตรและการสอน (Curriculum and Instruction) จึงเป็นองค์ประกอบที่ควบคู่กันไป

เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องของการจัดทำหลักสูตรให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอเสนอ หลักสูตรประเภทต่างๆ ดังนี้

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชา (Subject Matter Curriculum or Subject Centered Curriculum)

ความหมายของหลักสูตรที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางทั้งในอดีตและปัจจุบัน หลักสูตร ก็คือ เนื้อหาวิชาที่สอนและเรียนกันในโรงเรียน โรงเรียนทุกระดับ สถานศึกษาทุกแห่ง ก็ยังคงใช้หลักสูตรตามความหมายดังกล่าวอย่างกว้างขวาง เป็นหลักสูตรในรูปของเนื้อหาวิชา ที่เน้นสาระเป็นหลัก โดยเฉพาะความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เนื้อหาสาระของหลักสูตรถูกกำหนด โดยผู้ที่มีความรู้ในสาขาวิชานั้น ๆ อย่างกว้างขวาง แล้วพยายามแยกแยะแบ่งออกเป็นส่วน ย่อยๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน สิ่งที่เป็นพื้นฐานทั่วๆ ไปของหลักสูตร คือ ข้อสังเขปรายวิชา เนื้อหา ที่จะสอนในโรงเรียน เช่น สาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาการ ดำรงชีวิต หรือรูปแบบต่างๆ ที่กำหนดขึ้นมา

ซึ่งไม่ว่าจะดำเนินการในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม เนื้อหาของวิชานั้น ๆ ก็จะเป็นแกนสำคัญ ของหลักสูตร คุณค่าของหลักสูตรที่มีต่อเด็กอยู่ที่การเรียนรู้เนื้อหา ถ้านักเรียนสอบผ่านถือว่า ใช้ได้ ถ้าเรียนไม่ตี ก็ต้องเรียนซ้ำจนกว่าจะสอบผ่าน เน้นที่ผลการเรียน หลักสูตรจะเปลี่ยนแปลง ก็ต่อเมื่อ เนื้อหาวิชาเปลี่ยนแปลงไป เป็นหลักสูตรที่ไม่ถือว่าจิตวิทยาในการเรียนรู้เป็นสิ่ง สำคัญ เนื้อหาวิชาเป็นเครื่องกำหนดวิธีสอน นักเรียนไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือมี ความริเริ่ม ทำให้นักเรียนไม่มีส่วนร่วมในการเรียน การจัดเนื้อหาวิชาเรียงตามเรื่องหรือลำดับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่มีความคล่องตัว ในการจัดเนื้อหาให้ตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม

2. หลักสูตรหมวดวิชา (Fusion or Fused Curriculum)

คือ การนำหลักสูตรเนื้อหาวิชา มาพัฒนาเป็นหลักสูตรหมวดวิชา โดยรวมเนื้อหา วิชาที่เป็นวิชาย่อย ๆ มีลักษณะใกล้เคียงกันผสมผสานเข้าเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการ จัดการเรียนการสอน และการประเมินผล หลักสูตรหมวดวิชาจะพบได้ใน หลักสูตรการ ศึกษาในปี พ.ศ. 2503 และบางส่วนของหลักสูตรมัธยมศึกษาปี พ.ศ. 2521 เป็นการจัดนำ เอาความรู้ในเครือเดียวกันมาผสมผสานกันไว้ เช่น รวมเอาวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ รวมเข้าไว้ เป็นหมวดวิชาสังคมศึกษา

3. หลักสูตรแบบเน้นหลักการทางชีวิตและสังคม (The curriculum based on social and life function)

คือ การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร ให้มีความสัมพันธ์กับการดำเนิน ชีวิตของคนในสังคม ในชุมชนนั้น ๆ โดยตรง เช่น เรื่องของการบริโภคศึกษา การคุ้มครอง ป้องกันชีวิตและสุขภาพ การประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตในครอบครัว ความเชื่อและการ ยึดมั่นในศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี โดยให้ความร่วมมือกับชุมชน การสันถนาการ และการช่วยเหลือ ปรับปรุงสภาพทางวัฒนธรรมต่าง ๆ มีความสุนทรีย์วิจิตรในเรื่องความงาม ต่าง ๆ ทางศิลปะ วรรณกรรม ภาษา ดนตรี ตลอดจนการแสวงหาความรู้ โดยการศึกษาค้นคว้า การสอนตามหลักสูตรนี้ เป็นการเน้นถึงประโยชน์ของผู้เรียนโดยตรงจึงมุ่งเน้นหนักไปใน ทางปฏิบัติจริง ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต การจัดกิจกรรมการเรียนอาจเป็นไปในรูปของ หน่วยต่าง ๆ หรืออาจแยกเป็นรายวิชา เช่นเดียวกับเรื่องการบริโภคศึกษา การปกครอง และอุตสาหกรรม

4. หลักสูตรแบบกิจกรรม และประสบการณ์ (The activity and experiences curriculum)

คือการจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตร โดยมุ่งเน้นกิจกรรม และประสบการณ์ เป็นหลัก โดยการจัดเนื้อหาสาระของการเรียนออกเป็นหน่วย ๆ หรือ กิจกรรมย่อย ๆ และพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การปรับตัว และการแก้ปัญหาจากประสบการณ์นั้นๆ กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องสนองความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

ให้มากที่สุด ผู้เรียนต้องมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ และตรงกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร กิจกรรมต้องอยู่บนพื้นฐานของความถนัด และความสนใจของผู้เรียน เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

5. หลักสูตรแบบแกนวิชา (The core curriculum)

คือการจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์กันมากขึ้นกว่าหลักสูตรแบบหมวดวิชา หรืออาจจะยึดบางวิชาเป็นแกนกลาง เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่ใกล้เคียงกัน ให้อยู่เป็นหมวดหมู่เดียวกัน แต่เน้นวิธีการแก้ปัญหา ดังนั้น บทบาทของครูจึงเป็นผู้คอยชี้แนะและให้คำแนะนำโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เวลาที่ใช้ในการเรียนแต่ละวิชาจึงต้องเพิ่มขึ้นเป็น 2 คาบ (1 ชั่วโมง 40 นาที) หรือ 2 ชั่วโมงต่อวิชา

หลักสูตรนี้จะอยู่ในช่วง ปีศึกษา 2508-2513 ซึ่งเป็นหลักสูตรปรับปรุงปี 2503 และรู้จักในรูปของ "การเรียนการสอนแบบหน่วย"

6. หลักสูตรแบบเอกัตภาพ (The individual curriculum)

คือ การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรให้เป็นไปตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียนแต่ละบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับการใช้วิจารณญาณของครูที่จะวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง ครูต้องติดตามความก้าวหน้าทางการเรียนของผู้เรียน และจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับรูปแบบวิธีการจัดการเรียนการสอน

7. หลักสูตรแบบส่วนบุคคล (The personalize curriculum)

คือ หลักสูตรที่ครูและนักเรียนวางแผนการเรียนร่วมกันตามความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน เรียกว่าสัญญาการเรียน เพื่อพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน ให้เขาเอามาใช้ให้มากที่สุด ทำให้เกิดความยุติธรรมทางการศึกษามากขึ้น ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนมีทางเลือกในกิจกรรมการเรียนหลายด้าน เป็นการศึกษาที่สามารถประกันได้ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จริง ซึ่งจะสอดคล้องกับความต้องการ ความสามารถ ความสนใจของตนเอง และชุมชน

รูปแบบของหลักสูตรโดยทั่วไปแล้ว ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา

เป็นจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังในการจัด และดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษา อาจกำหนดไว้ว่าต้องการผลิตให้บุคคลมีความรู้ความสามารถในด้านใดบ้าง การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญ จุดมุ่งหมายต้องแปลออกมาได้เป็นพฤติกรรม

2. เนื้อหาวิชา และจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา

เนื้อหาสาระที่จะใช้ทำหลักสูตรต้องยึดหยุ่นได้ และต้องตรงกับความต้องการ และความจำเป็นของสังคม โดยคัดเลือกมาให้ตรงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

3. กระบวนการเรียนการสอน

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ต้องมุ่งพัฒนาให้กับผู้เรียน สภาพที่แท้จริงในการดำเนินชีวิต และการประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาของเด็ก ธรรมชาติของการเรียนรู้ และธรรมชาติของความรู้

4. โครงการประเมินผลตามหลักสูตร

ท้ายที่สุดของหลักสูตร คือ การประเมินผล เมื่อมีการพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ จึงต้องมีการประเมินผลหลักสูตร โดยต้องวิเคราะห์ และตีความวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในเชิงพฤติกรรม แล้วจึงสร้างเครื่องมือคัดเลือกวิธีการที่เหมาะสม รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้เรียน และลักษณะของการจัดการสอน เพื่อนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในการแปลผลของขบวนการประเมินผล ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หลักการวิเคราะห์หลักสูตร

เราวิเคราะห์หลักสูตรกันทำไม

การวิเคราะห์ หมายถึง การจำแนก การแยกแยะ ซึ่งการจำแนกนี้จะเป็นไปตามหัวข้อเรื่อง วัตถุประสงค์ วิธีการที่จะใช้ในการจัดทำและเรียงลำดับ แนวในการวิเคราะห์พิจารณาจากองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ

1. จุดประสงค์ของหลักสูตร (Goal)
2. เนื้อหาของหลักสูตร (Content)
3. ความสัมพันธ์ระหว่างจุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตร

จุดประสงค์หรือประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิเคราะห์หลักสูตรมีดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในจุดหมายหรือเป้าประสงค์ (Goals) ของหลักสูตรอย่างแท้จริง
2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในจุดหมายปลายทางของการเรียนการสอน ซึ่งจะต้องจัดให้สอดคล้องกับแนวนโยบายและปรัชญาของรัฐ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาประเทศเป็นส่วนรวมด้วย

3. เพื่อให้ทราบขอบเขตเนื้อหาของแต่ละวิชา
4. เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือบรรทัดฐานในการกำหนดกระบวนการเรียนการสอนของแต่ละวิชา
5. เพื่อหาสหสัมพันธ์ระหว่างวิชาในหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum)
6. เพื่อการจัดเนื้อหาและประสบการณ์สำหรับผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักสูตร แต่สามารถยืดหยุ่น (Flexibility) ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนชุมชนและคำนึงถึงสภาพการณ์ของโรงเรียนแต่ละแห่งซึ่งมีความแตกต่างกัน
7. เพื่อให้สามารถเลือกเพิ่มวิธีสอน เทคนิค หรือกลวิธีการสอน (Instructional Strategy) เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาและความพร้อมของผู้เรียน
8. เพื่อให้สามารถพิจารณาเลือกสื่อการสอน (Instructional Media and Material) ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน
9. เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบขอบเขต (Scope) คำโครง (Outline) และรายละเอียด (Details) ของรายวิชาที่ตนจะเรียน อันอาจใช้เป็นแนวทางในการเตรียมตัวล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความพร้อมในการเรียนและสามารถเรียนได้เป็นอย่างดีด้วย
10. เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทาง และวิธีการวัดและประเมินผล (Measure & Evaluation) การเรียนการสอนล่วงหน้า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอนให้มีความเข้าใจตรงกันเป็นเบื้องต้น ระบบการวัดและประเมินผลจึงจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
11. เพื่อให้สามารถเพิ่มเติมหรือปรับปรุงข้อบกพร่องในการดำเนินการตามกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งอาจทำได้โดยการสอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching) และการนำวิธีการใหม่ๆ หรือนวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) เข้ามาใช้เป็นต้น

ลำดับขั้นของการวิเคราะห์และการใช้หลักสูตร

1. ศึกษาและพิจารณาโครงสร้างของหลักสูตรอย่างกว้างขวาง
 2. แยกแยะองค์ประกอบของหลักสูตรออกเป็นส่วนๆ (part) ซึ่งได้แก่
 - 2.1 จุดประสงค์
 - 2.2 เนื้อหา
 - 2.3 อื่นๆ ได้แก่ อัตราเวลาเรียน จำนวนหน่วยกิต และข้อบังคับ การเลือกวิชา
- เป็นต้น

3. ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์อย่างถ่องแท้ และจะต้องระลึกเสมอว่าจุดประสงค์ (Goal) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ (Main Factor) ของหลักสูตร เพราะเป็นตัวกำหนดแนว หรือ ทิศทางของส่วนที่สองคือเนื้อหา (Content) และควรจะดูความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ทั้งสองด้วย

4. ศึกษาเนื้อหาเพื่อให้ทราบรายละเอียดของขอบเขต และแนวทาง

5. ศึกษารายละเอียดอื่นๆ ได้แก่

5.1 อัตราเวลาเรียน 1 สัปดาห์

5.2 จำนวนหน่วยกิต

5.3 ลักษณะของวิชา (วิชาบังคับ/วิชาเลือก)

5.4 ข้อบังคับ หรือข้อแนะนำการเลือกวิชา เช่น ต้องผ่านวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือ หลายวิชามาแล้วจึงจะเลือกได้

6. จัดวางและทำโครงการสอน (Teaching Plan)

7. ทำตารางวิเคราะห์หลักสูตร (เนื้อหา) เป็นรายวิชา

8. กำหนดกระบวนการเรียนการสอน และแนวทางการวัดประสพการณ์ของแต่ละ วิชาซึ่งประกอบด้วย

8.1 กำหนดหัวข้อเรื่อง (Topic)

8.2 กำหนดหัวเรื่องย่อย (Sub topic)

8.3 กำหนดมโนทัศน์ (Concept)

8.4 กำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral objectivity)

8.5 เลือกเนื้อหาและรายละเอียดที่จะสอน

8.6 เลือกและกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

8.7 เลือกสื่อการเรียนการสอน

- กระบวนการ (Process)

- วัสดุการสอน (materials)

8.8 กำหนดแนวทางและเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

9. จัดทำชุดการสอน

10. การนำไปปฏิบัติการสอบจริง

11. ติดตามผลเพื่อการแก้ไข ปรับปรุงและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนต่อไป

การประเมินผลหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้เริ่มใช้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และประถมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยมีโรงเรียนในเครือข่ายแกนนำ และโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตร ตั้งแต่ปีการศึกษา 2545 และได้ใช้หลักสูตรครบทุกช่วงชั้นใน ปีการศึกษา 2547 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้มีการติดตาม ประเมินผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในทัศนะของครูผู้สอนพบว่า

1. การใช้หลักสูตรสถานศึกษา

1.1 โรงเรียนส่วนใหญ่สร้างหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นเอง โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกรอบในการจัดทำ (ร้อยละ 74.8) บริหารโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน มีการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร (ร้อยละ 90) โดยมีโครงการนิเทศและแผนปฏิบัติงานนิเทศ ให้คำปรึกษาแนะนำ การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ และประชุมชี้แจงและติดตามจากรายงานผลของครูผู้สอนเป็นระยะ

1.2 การสนับสนุนของโรงเรียน ครูผู้สอนมากกว่าร้อยละ 70 ได้รับการส่งเสริมเรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การวิจัยในชั้นเรียน/การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และร้อยละ 43.3 ให้จัดซื้อจัดหาสื่อ/อุปกรณ์ตามความต้องการของกลุ่มสาระ พร้อมทั้งกำหนดนโยบายและส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนผลิตใช้เอง

1.3 การกำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังครูผู้สอนร้อยละ 85.5 กำหนดร่วมกับครูในกลุ่มสาระและร้อยละ 69.3 จัดทำหน่วยการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนครูที่สอนในชั้นเดียวกัน และกลุ่มสาระเดียวกัน โดยครูผู้สอนร้อยละ 51.8 ได้จัดทำบางหน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการ จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในมาตรฐานตั้งแต่ 2 มาตรฐานขึ้นไปในกลุ่มสาระเดียวกัน ส่วนครูผู้สอนร้อยละ 38 จัดทำหน่วยทุกหน่วยโดยบูรณาการจากผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ในมาตรฐานเดียวกัน

1.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูผู้สอนมากกว่าร้อยละ 70 วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง สาระการเรียนรู้ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยกำหนดหัวข้อเรื่อง แล้วเชื่อมโยงกับสาระและกระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มสาระ

1.5 การกำหนดภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ส่วนใหญ่กำหนดสัดส่วนเป็น 70 : 30 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะกำหนดสัดส่วนเป็น 20 : 80 อีก 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกำหนดสัดส่วนเป็น 30 : 70 ทักษะกระบวนการที่เน้น ได้แก่ ทักษะการปฏิบัติ ทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ และทักษะกระบวนการกลุ่ม ในการสอนส่วนใหญ่ให้นักเรียนศึกษาจากใบความรู้ และครูกำหนดหัวข้อเรื่องให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าจากสื่อต่างๆ ด้วยตนเอง ผลงานของนักเรียนส่วนใหญ่ เป็นแบบฝึกและชิ้นงาน

1.6 สื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนมากกว่าร้อยละ 80 ใช้ใบความรู้ที่สอดคล้องกับเรื่องที่เรียน และสื่อที่ครู/โรงเรียนจัดขึ้นเอง สำหรับการชี้แหล่งการเรียนรู้ เพื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนมากกว่าร้อยละ 50 ใช้แหล่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด/มุมหนังสือ (ร้อยละ 93.3) และห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์/ห้อง IT สำหรับการค้นคว้า (ร้อยละ 50.5) แหล่งการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน ได้แก่ ชุมชน/ท้องถิ่น (ร้อยละ 61.5) วัด (ร้อยละ 55.6) และภูมิปัญญา (ร้อยละ 53.5)

1.7 การวัดผลและประเมินผล พิจารณาจากผลงานและชิ้นงาน การทดสอบ พฤติกรรมการเรียนรู้ และการปฏิบัติ สำหรับการประเมิน การอ่าน คิด วิเคราะห์ โรงเรียนส่วนใหญ่ประเมินในแต่ละภาคเรียนชั้นปี และประเมินระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้เฉลี่ยของนักเรียนอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 65 - 74 หรือเกรด 2.5 - 3) และครูผู้สอนร้อยละ 63.7 แก้ปัญหาการเรียนการสอนโดยทำวิจัยง่าย ๆ

1.8 จุดเด่น จุดด้อยของหลักสูตรสถานศึกษาที่ใช้อยู่ มีดังนี้ จุดเด่น ได้แก่ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและนักเรียน มีโครงสร้างที่เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และกลุ่มของนักเรียน และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย จุดด้อย ได้แก่ ความแตกต่างของหลักสูตรสถานศึกษาทำให้มีผลต่อนักเรียน เช่น การสอบเรียนต่อ การประเมินระดับชาติ เป็นต้น เนื้อหามีมาก ซ้ำซ้อนและกว้างเกินไป และการจัดเวลาเรียนยังไม่เหมาะสมกับเนื้อหา

2. ความพึงพอใจต่อหลักสูตรสถานศึกษาและคุณลักษณะของนักเรียน

ครูผู้สอนพึงพอใจต่อหลักสูตรสถานศึกษาระดับมากในเรื่องแนวทางในการจัดกิจกรรมของหลักสูตรที่เน้นการบูรณาการ และยึดนักเรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = 3.7$, S.D. = 0.7) ในด้านคุณลักษณะของนักเรียน ครูผู้สอนพึงพอใจอยู่ในระดับมาก 4 รายการ ได้แก่ รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นใน

วิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรมประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม และรักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

3. แนวโน้มการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานควรเป็นดังนี้ หลักสูตรควรยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นทันยุคสมัยทันต่อเหตุการณ์ สนองความต้องการของผู้เรียน สามารถพัฒนาผู้เรียนได้ทุกกลุ่ม จะต้องมีความชัดเจน เป็นรูปธรรม และโครงสร้างเนื้อหาสาระไม่มากและไม่ซ้ำซ้อน การจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงความสามารถ ความต้องการของผู้เรียน และความรู้ความสามารถของบุคลากร ด้านบุคลากรต้องจัดครูผู้สอนให้สอนตรงกับสาขาที่เรียน ความถนัด และเพียงพอกับจำนวนนักเรียน และพัฒนาบุคลากรให้ทันยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น เสนอแนวคิดการจัดการเรียนการสอน ช่วยสอนวิชาชีพ/ศาสตร์ที่มีความชำนาญ เป็นต้น และมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร

4. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่มีคุณภาพในอนาคต

นักเรียนที่มีคุณภาพในอนาคตควรมีลักษณะดังนี้ มีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ มีความเป็นไทย รักวัฒนธรรมไทย และสรรค์สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน และซื่อสัตย์ สุจริต

5. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรติดตามการปฏิบัติงานของสถานศึกษาเพื่อวินิจฉัยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนแล้วหาทางช่วยเหลือต่อไป สำหรับครูผู้สอนควรได้รับการพัฒนาในเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางของสูตร การวัดและประเมินผล การสร้าง/ผลิตสื่อ และควรได้รับการทบทวนทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่สอนให้มากขึ้น

คุณลักษณะของหลักสูตรที่ดี

(ผศ.ดร. วิชัย ตีสสระ ได้อ้างถึง เซลเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ Saylor and Alexander, 1974 : 44-45) ได้พัฒนาแบบประเมินหลักสูตรเพื่อตรวจสอบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา นั้นมีคุณภาพดีมากน้อยแค่ไหน อย่างไร แต่ไม่มีการเน้นถึงการใช้เครื่องมือประเมินค่า

1. เนื้อหาสาระสำคัญของหลักสูตรครอบคลุมข้อมูลที่ได้มาจากนักเรียน สังคม กระบวนการเรียน และความรู้ที่ควรจะได้รับในระหว่างการศึกษาหรือไม่อย่างไร

2. จุดมุ่งหมายของโรงเรียนวางไว้อย่างชัดเจน และเป็นที่น่าสนใจกับผู้เกี่ยวข้องหรือไม่ จุดมุ่งหมายมีความกว้างขวาง มีความสมคูลย์ และจะเป็นจริงได้หรือไม่ มีช่องว่างพอที่จะขยาย ตัดต่อ เพิ่มเติม จุดมุ่งหมายตามที่ต้องการหรือไม่

3. กระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนมีโอกาสก้าวหน้าและมีอิสระที่จะพัฒนาตามความสามารถ ความสนใจ ตามแนวทางของตนเอง ได้หรือไม่

4. ครูและนักเรียนมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับแผนการเรียนต่างๆ ในหลักสูตรหรือไม่ นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการเรียนนั้นๆ ตามวุฒิภาวะของเขาหรือไม่ ผู้เรียนมีความเข้าใจในเหตุผล และยอมรับสิ่งที่โรงเรียนคาดหวังจากเขาหรือไม่

5. กลุ่มจุดมุ่งหมายที่สำคัญๆ มีความสอดคล้องกับโอกาสที่จะเรียนในแต่ละกลุ่ม เพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้นๆ หรือไม่ มีการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างจุดมุ่งหมายกับโอกาสที่จะเรียนว่ามีช่องว่างหรือมีการเหลื่อมล้ำกันหรือไม่ โอกาสในการเลือกทางเรียนเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่อย่างไร

6. ในแต่ละขอบเขตหรือแต่ละกลุ่มของจุดมุ่งหมาย และโอกาสในการเลือกทางเรียน ที่เกี่ยวข้องมีรูปแบบหรือกระสวนที่แสดงให้เห็นความตั้งใจที่จะให้เกิดขึ้นมากหรือน้อยอย่างไรหรือไม่ และกระสวนหรือรูปแบบนั้นๆ มีความเหมาะสมและคล่องตัวที่จะนำไปใช้ได้ อย่างจริงจังหรือไม่ อย่างไร

7. แผนงานแต่ละระดับควรสอดคล้องกัน แผนงานเหมาะสมกับศูนย์กลางการศึกษา ในโรงเรียนหรือไม่ มีแผนการที่สร้างขึ้นจากภายนอกโรงเรียนและได้รับการปรับปรุงหรือนำไปใช้ในโรงเรียนหรือไม่ โอกาสทางการเรียนต่างๆ ได้รับการวางแผนให้คุณค่าต่อผู้เรียน และชุมชนหรือไม่อย่างไร

8. ความต้องการที่เป็นแรงผลักดันจากภายนอกได้รับการพิจารณาผ่านกระบวนการที่กำหนดไว้อย่างสมคูลย์หรือไม่

9. แผนงานของหลักสูตร โดยส่วนรวมมีความกว้างขวางหรือไม่ และแผนนั้นสอดคล้อง สัมพันธ์กับการเรียนการสอน การวัดผล ตลอดทั้งจุดมุ่งหมายและโอกาสทางการเรียนที่กำหนดไว้หรือไม่

10. สังคม - ชุมชน ต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน กลุ่มที่รับผิดชอบในการวางแผนการนั้นเป็นตัวแทนของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชน โดยส่วนรวมและกลุ่มอาชีพต่างๆ หรือไม่

11. แผนการต่างๆ เปิดโอกาสให้มีการแสดงปฏิกิริยาย้อนกลับจากนักเรียนหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางที่จะปรับปรุงแผนนั้นๆ หรือไม่อย่างไร

12. แผนการและส่วนประกอบต่างๆ ของหลักสูตรมีโอกาสอธิบายและชี้แจงจนเป็นที่เข้าใจของนักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องได้หรือไม่

13. มีคณะกรรมการหรือหน่วยวัดและประเมินผล หรือกลุ่มคน หรือรายบุคคลที่จะรับผิดชอบในการพิจารณาปัญหา หรือรวบรวมปัญหาจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือไม่ มีขอบข่ายหรือสายงานที่จะทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับกลุ่มบุคคลที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ ได้จริงจังหรือไม่ การพิจารณา รวบรวม รายงาน เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเป็นไปอย่างมีระบบหรือไม่

14. แผนงานนั้นๆ มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ในศูนย์กลางการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนอย่างกว้างขวาง ทั้งถึงและเป็นประโยชน์หรือไม่

15. แผนงานของหลักสูตรมีช่องว่างสำหรับการยืดหยุ่นเพื่อให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามโอกาสของการเรียน วิธีการเรียนการสอน ตลอดทั้งการรับฟังความคิดเห็นของครูและนักเรียนเพื่อการพัฒนาให้ดีที่สุดหรือไม่

สาเหตุสำคัญที่ควรมีการปรับหลักสูตรในระยะต่อไป

1. การจัดหลักสูตรต้องคำนึงถึงการเพิ่มจำนวนประชากร ทั้งนี้เพราะจำนวนประชากร ที่เพิ่มขึ้นย่อมมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชากร การจัดการศึกษาการเพิ่มผลผลิตด้านต่างๆ ทั้งภาคเกษตรกรรม และภาคอุตสาหกรรม ต้องจัดให้เพียงพอต่อความต้องการของประชากร

2. การวิวัฒนาการและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จะเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร มีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปเพื่อให้ทันกับเทคโนโลยี และความเจริญทางวิทยาศาสตร์ จึงทำให้สภาพของสังคม และการเมืองต้องเปลี่ยนไป การสร้างหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงแนวโน้มของความเจริญดังกล่าว

3. การเพิ่มเนื้อหาสาระการเรียนรู้ จากวิทยาการที่ก้าวหน้ากว้างไกลในยุคโลกาภิวัตน์ เนื้อหาวิชาที่มีความจำเป็นแก่นักเรียนควรได้รับการเรียนรู้ ความรู้ที่หลากหลายสามารถค้นคว้าหาได้ทุกหนทุกแห่ง ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงความสามารถของเด็กแต่ละคน หลักสูตรที่จัดจึงควรตั้งศักยภาพของเด็กออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมต่อไป

4. ความหลากหลายของเมืองใหญ่กับเมืองเล็ก หรือตามชนบท สภาพที่แตกต่างกัน ในแต่ละท้องถิ่น ที่แตกต่างกันในการดำรงชีวิต การดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลกระทบต่อเรื่องของการศึกษา การจัดหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงความต้องการของสังคม การจัดการศึกษาจึงควรให้เหมาะกับสภาพสังคมแต่ละแห่ง

5. กระบวนการสื่อสาร มีการพัฒนาก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้งในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชากรทุกระดับ การศึกษาควรได้ใช้ประโยชน์ของการสื่อสารให้มากที่สุด และอย่างเต็มที่ การใช้สื่อการเรียนการสอนต้องมีความทันสมัย เพื่อให้เด็กได้รับความรู้อย่างรวดเร็ว และง่ายต่อการเข้าใจ สื่อบางอย่างที่นำมาใช้ต่อการสื่อสาร รู้ถึงวิธีการใช้ควบคุม เพื่อสะดวกในการค้นหาข้อมูล และการดำรงชีวิต

6. จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ย่อมมีผลกระทบต่อแรงงานอาชีพของประชากร ซึ่งเป็นประเภทแรงงานช่างเทคนิค และช่างทักษะกึ่งวิชาชีพ (Semiprofessional) การเตรียมการศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพจึงเป็นสิ่งสำคัญ หน่วยแนะแนวเกี่ยวกับการเลือกเรียน เพื่อเลือกประกอบอาชีพเป็นหน่วยงานที่สำคัญมาก

7. ในสังคมทั่วไปประกอบด้วยบุคคลหลากหลาย การหล่อหลอมบุคคลให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งจำเป็น ทำให้การอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นระบบระเบียบในสังคมอย่างมีความสุข ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน การให้การศึกษากับเด็กในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

แนวคิดในการปรับหลักสูตร

การปรับหลักสูตรทุกระดับ ควรมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้พัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ และพัฒนาสังคม โดยกำหนดเป้าหมายเฉพาะแต่ละระดับไว้ ดังนี้

1. การปรับปรุงหลักสูตร เป็นการปรับปรุงให้กับคนทั้งประเทศ
2. การจัดการศึกษาต้องมีเป้าหมายสูงสุด และต้องผสมผสานการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษานอกระบบ
3. การเรียนการสอนต้องยึดผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ

4. การจัดการเรียนการสอน ควรเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด กระบวนการฝึกทักษะการแก้ปัญหา การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนกระบวนการกลุ่ม

หลักสูตรในอนาคตควรเป็นอย่างไร

ผู้ใช้หลักสูตร คือ คน มนุษย์ ดังนั้นหลักสูตรจึงควรเอื้อประโยชน์ให้กับคนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะคนจะเป็นตัวบ่งชี้ให้กับสภาพของสังคม สภาพสังคมเป็นเช่นไรย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้น การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้คนมีความรู้ ช่วยพัฒนาให้สภาพสังคมดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันสังคมต้องการอะไร ต้องการคนเช่นไรการศึกษาจึงควรส่งเสริมและสนับสนุน ดังนั้นหลักสูตรในอนาคตควรมีบทบาทดังนี้

1. ควรเน้นเรื่องของความเป็นไทย รู้จักดำรงรักษาวัฒนธรรมไทย สามารถผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิม ให้เข้ากับสภาวะการณ์ปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน ไม่ขัดเขินในการดำรงชีวิต
2. ควรเน้นในเรื่องการมุ่งพัฒนาจิตใจ ยึดมั่นศาสนา และหลักธรรมทางศาสนา เพื่อความสงบสุขของสังคม
3. ควรเน้นเรื่องค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมมากขึ้น เน้นเรื่องความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
4. ควรเตรียมคนให้เข้าสู่ระบบงานด้านอุตสาหกรรม
5. ควรส่งเสริมอาชีพอิสระ เพื่อเตรียมปัญหาคนว่างงานของประชากร
6. ควรเน้นเรื่องของการฝึกตนให้มีสุขภาพกายที่แข็งแรง เพื่อเป็นคนที่มีคุณภาพ มีผลกำลังที่จะพัฒนาสังคม ประเทศชาติต่อไปในภายภาคหน้า

หลักเกณฑ์ในการเลือกพิจารณาแบบเรียน

Arthur S. Nichols and Anna Ocboa ได้ให้หลักในการประเมินแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาไว้ ดังนี้

1. สารด้านความรู้

- 1.1 ความรู้ในหนังสือควรสนับสนุนความเข้าใจในปัญหาสังคม
- 1.2 เนื้อหาเน้นการให้แนวคิดในวิชาต่างๆ

- 1.3 ท้นต่อเหตุการณ์
- 1.4 เนื้อหาถูกต้อง
- 1.5 ผู้เขียนแสดงทัศนคติเป็นกลาง

2. สารระด้านสติปัญญา

- 2.1 ส่งเสริมให้เกิดการตั้งปัญหา และการค้นคว้าเพิ่มเติม
- 2.2 คำถามเป็นแบบให้คิด
- 2.3 เนื้อหาสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียน
- 2.4 ช่วยพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างใช้วิจารณญาณ

National Council of Education Presearch and Traning ได้สรุปเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการเลือกแบบเรียน ไว้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของแบบเรียนส่งเสริมเป้าหมายของชาติ ค่านิยมทางศีลธรรมให้เกิดประโยชน์แก่ครูและนักเรียน

2. คุณสมบัติด้านวิชาการ ต้องมีการคัดเลือกเนื้อหาอย่างเหมาะสม เช่น สัมพันธ์กับหลักสูตรและจุดประสงค์ ใช้ภาษาเหมาะสม มีแบบฝึกหัดในแบบเรียนและมีหลาย ๆ แบบ

สำหรับแนวทางในการพิจารณาคุณสมบัติของแบบเรียนที่ดี พอสรุปเป็นหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถือรวม 8 ประการ คือ

1. มีเนื้อหา (Content and Learning Experience) ครบถ้วนถูกต้องและตรงตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

2. มีการเน้นในด้านสาระความรู้ (Knowledge) ความคิด (idea) และส่งเสริมสติปัญญา

3. มีรูปแบบและเทคนิคการเขียนสละสลวยเร้าความสนใจ หรือชวนให้ติดตาม โดยเขียนจากสิ่งที่ย้ายไปหายาก พอเหมาะกับวัยและระดับของชั้นเรียน ทั้งให้ความรู้สึกในด้านที่มีคุณค่าแก่ผู้อ่าน

4. มีหลักการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อ่านด้วยการจัดให้มีองค์ประกอบที่สำคัญของหนังสือ ได้แก่ คำนำ บทนำ สารบัญเรื่อง-รูป บทที่ หรือคอนเซ็ปต์ อรรถ ผนทมิ ผนทที่ บทสรุป บรรณานุกรม ดัชนีเรื่องนำและอภิธานศัพท์ ฯลฯ

5. มีส่วนที่เป็นกิจกรรม การวัดและประเมินผล ได้แก่ แบบฝึกหัด แบบประเมินผลด้วยตนเอง และกิจกรรมเสนอแนะ

6. มีภาพประกอบสวยงาม ชัดเจน และทำเป็นภาพสีได้ก็ยิ่งดี

7. มีรูปเล่ม และการพิมพ์สวยงามประณีต และคงทนถาวร
8. มีความทันสมัย และปัจจุบัน (คู่มือพิมพ์ที่ใหม่ล่าสุด)

แบบเรียน ตำราเรียน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนการสอน ซึ่งใช้ประโยชน์ได้ทั้งครู และนักเรียน นอกเหนือจากการสอนในห้องเรียนของครูแล้ว นักเรียนสามารถใช้แบบเรียน ตำราเรียน นอกห้องเรียน เพื่อเป็นการศึกษาความรู้เพิ่มเติม จึงควรมีการเลือกพิจารณาแบบเรียน ตำราเรียน ดังต่อไปนี้

1. แบบเรียนต้องมีเนื้อหาวิชาตรงตามหลักสูตรที่กำหนด
2. เนื้อหาตรงกับกระบวนวิชาที่จัดสอนในระดับชั้น
3. มีเนื้อหาสาระที่เป็นความรู้ที่ได้รับการกลั่นกรองมาแล้ว
4. การใช้ภาษา สำนวน แม้เป็นวิชาการ แต่สละสลวย เข้าใจง่าย ชวนให้น่าอ่าน การเขียนวรรคตอน สะกดการันต์ถูกต้อง
5. มีภาพประกอบตรงเนื้อหาวิชา เช่น แผนที่ ภาพถ่าย รูปต่างๆ แผนภูมิ ฯลฯ สวยงามชัดเจน มีคำอธิบาย ประกอบรูปภาพ อย่างถูกต้อง
6. มีผู้ทรงคุณวุฒิ เชี่ยวชาญในสาขาวิชา ที่เชื่อถือได้เป็นผู้เขียน เป็นที่ปรึกษา หรือเป็นผู้ตรวจ
7. การจัดรูปเล่ม พอเหมาะ กระดาษดี หน้าปกมีรูปภาพ น่าสนใจ ชวนให้อ่าน ราคาพอเหมาะ
8. มีส่วนประกอบของหนังสือ ที่ชัดเจน ค้นหาเนื้อเรื่องได้ทันท่วงที และสามารถค้นคว้า หรืออ่านเพิ่มเติม ได้จากหนังสืออื่น ที่นอกเหนือจากตำราได้เช่น สารบัญ เชิงอรรถ อภิธานศัพท์ ฯลฯ

การวิเคราะห์แบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบวิชาสังคมศึกษา

ความมุ่งหมายในการวิเคราะห์แบบเรียนมีดังนี้

1. เพื่อให้ครู อาจารย์ นักเรียนและผู้ปกครองได้มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา คัดเลือกแบบเรียนให้เหมาะสมตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
2. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียบเรียงหนังสือได้ปรับปรุงแบบเรียนได้ดีขึ้น
3. เพื่อให้ผู้ที่มีหน้าที่คัดเลือกแบบเรียนได้ยึดเป็นแนวในการพิจารณา
4. เพื่อให้บรรณาธิการได้ยึดเป็นแนวในการจัดพิมพ์แบบเรียน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์แบบเรียน

มี 2 แบบ คือ วิเคราะห์จากสิ่งที่ผู้แต่งเสนอไว้ใน หนังสือ เช่น เนื้อหา แบบฝึกหัด กิจกรรม รูปภาพ การอธิบายรูปภาพ ขนาดรูปเล่ม และการ วิเคราะห์โดยให้ความคิดเห็น ของนักเรียนเป็นหลัก

หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์แบบเรียนสังคมศึกษา

ชื่อหนังสือ.....ระดับชั้น.....
 ชื่อผู้แต่ง.....จำนวน.....หน้า
 สำนักพิมพ์.....ปีที่พิมพ์.....ราคา.....บาท

ลำดับที่	เกณฑ์ในการพิจารณา (Criteria)	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	หมายเหตุ
	สาระด้านความรู้			
1.	เนื้อเรื่องสอดคล้องกับหลักสูตร			
2.	มีความถูกต้องของเนื้อหา			
3.	ความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น			
4.	เนื้อเรื่องน่าสนใจและให้แง่คิดดี			
5.	เสริมสร้างแนวคิดที่ถูกต้อง			
6.	จัดลำดับเนื้อหาเหมาะสม			
7.	อธิบายต้องละเอียด ตัวอย่าง แผนภูมิ และแผนที่			
8.	คำศัพท์และสำนวนภาษาเหมาะสม			
9.	แสดงทัศนคติเป็นกลาง			
10.	ทันต่อเหตุการณ์			
	สาระด้านสติปัญญา			
11.	สร้างความสนใจ			
12.	สัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียน			
13.	นำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้			
14.	ส่งเสริมค่านิยม			
15.	ส่งเสริมทักษะทางสังคม			

ลำดับที่	เกณฑ์ในการพิจารณา (Criteria)	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	หมายเหตุ
16.	ส่งเสริมให้เกิดการคิดและค้นคว้าเพิ่มเติม			
	กิจกรรมท้ายบท			
17.	บทสรุป - มีสรุปตอนท้ายบท - สรุปได้ใจความชัดเจน - ให้แง่คิดเพิ่มเติม - มีจำนวนเหมาะสม			
18.	กิจกรรมเสนอแนะ - มีตอนท้ายบท - นำไปใช้ได้ผล - เสริมทักษะ ทางสังคม - มีจำนวนเหมาะสม			
19.	คำถามท้ายบท - มีคำถามท้ายบท - มีคำถามกระตุ้นให้คิด - มีลักษณะเป็นปรนัยและอัตนัย - มีจำนวนเหมาะสม			
	คู่มือครู			
20.	แนะนำกิจกรรมและวิธีสอน			
21.	แนะนำอุปกรณ์การสอน			
22.	แนะนำแหล่งวิทยาการ			
23.	เผยแพร่เทคนิคเกี่ยวกับการสอน			
	การจัดทำกลุ่ม			
24.	รูปเล่มขนาดเหมาะสม			
25.	ปกหนาหนา สวยงาม น่าสนใจ			
26.	การเย็บเล่มหนาหนาประณีต			
27.	กระดาษ - สีของกระดาษ - คุณภาพหนาหนา - เนื้อกระดาษดี			

ลำดับที่	เกณฑ์ในการพิจารณา (Criteria)	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	หมายเหตุ
28.	ตัวอักษรชัดเจนเหมาะสมกับระดับชั้น			
29.	การจัดรูปเล่ม - สารบัญ - การวางหัวข้อ - การจัดคอลัมน์ - การเว้นวรรคและย่อหน้า - การจัดลำดับเลขหน้า			
30.	ภาพประกอบ - ขนาดของภาพ - การจัดวางภาพเหมาะสมกับเนื้อหา - มีคำอธิบายภาพ - ภาพแสดงการเคลื่อนไหวตามความจริง - มีหลายสีคล้ายธรรมชาติ - จำนวนพอเหมาะ - ภาพทันต่อเหตุการณ์			

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

คุณภาพในการจัดรูปเล่มของแบบเรียนสังคมศึกษา

ลำดับที่	หัวข้อ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.	ปกหนาหนาอย่างน้อยเพียงใด					
2.	การออกแบบปกมีลักษณะดึงดูดใจ					
3.	ชื่อเรื่องสื่อความหมายชัดเจน					
4.	ชื่อเรื่องที่น่าสนใจ					
5.	มีการระบุประเภทสารคดีและคุณวุฒิของผู้แต่งไว้ชัดเจน					
6.	มีคำนำซึ่งระบุความมุ่งหมายของผู้แต่ง คุณค่าของหนังสือ และวิชาที่ใช้แบบเรียนชัดเจน					
7.	คำนำจัดอยู่ในลำดับที่มีความเหมาะสม					
8.	มีการระบุวัน เดือน ปี สถานที่พิมพ์อย่างชัดเจน					
9.	มีสารบัญ ซึ่งแสดงหัวข้อย่อยของเนื้อหาไว้ถูกต้องชัดเจน					
10.	รูปเล่มมีขนาดกว้างยาวพอเหมาะกับความหนา					
11.	กระดาษที่ใช้พิมพ์มีคุณภาพ					
12.	การเย็บเล่มหนาหนา ประณีต					
13.	การเรียงพิมพ์ เช่น การขึ้นบท แบ่งตอน มีระเบียบ					
14.	การเว้นช่องว่างตอนบน ตอนล่าง ด้านข้าง					
15.	ตลอดจนช่องไฟของหนังสือแต่ละหน้า					
16.	การใช้เครื่องหมายวรรคตอนถูกต้อง					
17.	การสะกดการันต์ถูกต้อง					
18.	ตัวอักษรชัดเจน					
19.	ตัวอักษรมีขนาดและลักษณะเหมาะสมกับสายตาของนักเรียน					
20.	มีตัวอักษรลักษณะพิเศษ เช่น ตัวหนา ตัวใหญ่ ตัวเอน เพื่อเน้นความสำคัญ					
21.	คุณภาพในการพิมพ์					
22.	ภาพประกอบที่เลือกนำมาใช้ในแบบเรียน					
23.	ภาพประกอบชัดเจน					
24.	ภาพประกอบมีขนาดเหมาะสมกับหน้า					

ลำดับที่		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
25.	ภาพประกอบมีสีสัน					
26.	ภาพประกอบมีลีลาธรรมชาติตามความเป็นจริง					
27.	ภาพประกอบมีคำอธิบายชัดเจน					
28.	ภาพประกอบสอดคล้องกับเนื้อหาในเล่ม					
29.	ภาพประกอบมีจำนวนเหมาะสม					
30.	แบบเรียนมีแผนที่และแผนภูมิถูกต้องชัดเจน					
31.	การเขียนบรรณานุกรมถูกต้อง					
32.	การจัดอภิธานศัพท์ และภาคผนวก เหมาะสม ชัดเจน					

เกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาตามแนวทางต่อไปนี้

ด้านเนื้อหา (70%)

70 คะแนน

1. ตรงตามหลักสูตร

2. สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร

2.1 สร้างเสริมทัศนคติทางสังคมศึกษา

2.2 ให้เข้าใจระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์และอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ตามกฎเกณฑ์ทางสังคมศึกษาได้

2.3 ให้เข้าใจและสามารถนำระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ไปใช้แก้ปัญหาในทาง

สังคมศึกษาได้

2.4 ให้สามารถนำความรู้ทางสังคมศึกษาไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง

และสังคม

2.5 ให้รู้จักแผนที่และสื่อทางสังคมศึกษา

2.6 ให้รู้จักสงวนทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติ

2.7 ให้สนใจและเห็นคุณค่าของงานทางสังคมศึกษาในทางสร้างสรรค์

3. น่าสนใจ

4. เข้าใจง่าย

5. เรียงลำดับต่อเนื่องไม่สับสน

6. ทันสมัย
 7. เหมาะสมกับวัย
 8. ไม่มากหรือน้อยเกินไป
 9. มีศัพท์ทางวิชาการเหมาะสมตามเนื้อหา
 10. มีการทดลองที่เหมาะสมและปฏิบัติได้
- กิจกรรมท้ายบท
11. บทสรุป
 - 11.1 มีสรุปท้ายบท
 - 11.2 สรุปชัดเจนดี
 - 11.3 ให้แง่คิดเพิ่มเติม
 12. แบบฝึกหัด
 - 12.1 มีแบบฝึกหัดท้ายบท
 - 12.2 ความยากง่ายของแบบฝึกหัด
 - 12.3 จำนวนของแบบฝึกหัดพอเหมาะ
 - 12.4 ลักษณะของแบบฝึกหัดเน้นความจำหรือความคิด
- รูปเล่มอื่นๆ (30%) 30 คะแนน
13. รูปเล่มเหมาะสมกับผู้ใช้
 14. ปกทนทาน สวยงาม น่าสนใจ
 15. การเย็บเล่ม
 16. กระดาษ
 - 16.1 สี
 - 16.2 เนื้อหาและคุณภาพ
 17. ตัวพิมพ์ชัดเจนและถูกต้อง
 18. ภาพประกอบ
 - 18.1 ขนาด
 - 18.2 จำนวน
 - 18.3 การจัด
 - 18.4 คำอธิบาย
 - 18.5 ทันสมัย
 - 18.6 สี
 - 18.7 ความเหมาะสมกับเนื้อหา

ผู้แต่งและวิธีการเขียน

19. ประสบการณ์ของผู้แต่ง
 20. ความเชื่อถือในผู้แต่ง
 21. แนวการเขียน
 - 21.1 ไม่สับสนวากวน
 - 21.2 ชวนอ่าน
 - 21.3 ให้แง่คิด
 22. มีคู่มือประกอบ
 23. มีตัวอย่างประกอบ
 24. มีสารบัญ
 25. มีบรรณานุกรม
 26. มีศัพท์ท้ายเล่ม
 27. มีตรรกะนี้ท้ายเล่ม
 28. มีเชิงอรรถ
-